

Analyzing the Principles of Ethical Behavior in the Researches of Educators

ARTICLE INFO

Article Type
Research Article

Authors

Ali Darbandi¹
Seifollah Fazlollahi Ghomshi^{2*}
Seyed Mohammad Bagher Jafari³

How to cite this article

Ali Darbandi, Seifollah Fazlollahi Ghomshi, Seyed Mohammad Bagher Jafari, Analyzing the Principles of Ethical Behavior in the Researches of Educators, *Journal of Islamic Life Style Centered on Health*. 2023;6(4):572-582.

1. PhD student, Educational Management Department, Qom Branch, Islamic Azad University, Qom, Iran.
2. Associate Professor, Department of Educational Sciences, Qom Branch, Islamic Azad University, Qom, Iran (Corresponding Author).
3. Associate Professor, Department of Industrial and Technology Management, University of Tehran, Tehran, Iran.

* Correspondence:

Address:

Phone:

Email: fazlollahigh@yahoo.com

Article History

Received: 2022/10/02

Accepted: 2023/01/05

ABSTRACT

Education, as one of the scientific, cultural and educational structures, despite having a huge human force, including caring and educated teachers and gifted and creative students, has been somewhat involved with the difficulties of research, which does not have a clear strategy for research, and this has caused It cannot define and institutionalize the place of research and researcher and their role in the progress and development and excellence of the society, and it only causes a large part of scholars to stay away from research, but it also reduces the motivation to study and creates the ground for depression and job burnout. In order to solve their problem, higher education institutions and research centers, but also education, should adjust to the necessity of reforming and changing the research structure and mechanisms and techniques and research management methods, and seek to increase the productivity of research, including effective measures in this field of the program. He pointed out the strategic planning of the existence of structures, methods, guidelines, organization of the use of technological equipment and human resources, and culture building, so that problems and weaknesses can be identified and solved with appropriate solutions, and the ground is prepared for the scientific and research dynamism of cultural workers. The realization of this important matter requires the determination of the authorities. and the custodians of education in order to be able to take a step in updating science and knowledge and cultural workers. In this direction, in order to realize the research goals of education and culture, examining the extent of cultural researchers' adherence to research ethics has been an inevitable thing, and knowing it in order to promote The qualitative and quantitative level of research and increasing the research efficiency of educators is very necessary. Therefore, in this article, the level of adherence to research ethics among the cultural researchers of Arak education is analyzed in order to provide a suitable model for promoting adherence to research ethics among educators.

Keywords: Ethics, Research Ethics, Model, Researcher, Educators, Education

واکاوی اصول رفتار اخلاقی در پژوهش های فرهنگیان

واژگان کلیدی: اخلاق، اخلاق پژوهش، الگو، پژوهشگران، فرهنگیان، آموزش و پرورش

علی دربندی^۱

دانشجوی دکتری، گروه مدیریت آموزشی، واحد قم، دانشگاه آزاد اسلامی، قم، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۷/۱۰

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۰/۱۵

*نویسنده مسئول: fazlollahigh@yahoo.com

مقدمه

یکی از مهم ترین چالش های قرن بیست و یکم در جوامع پیشرفته، به عرصه اخلاق و پایبندی به اصول آن اختصاص دارد. با رشد فزاینده تحقیقات در جهان و بالارفتن اهمیت منزلت محققان و لزوم آراستگی آنان به فضایل اخلاقی، همچنین با گسترش روی آوری به دانشگاه و آموزش عالی در جامعه، پایبندی به اخلاق در پژوهش به عنوان یکی از ارکان مهم برای حفظ و توسعه منزلت علم و دانش دانشمندان مورد توجه قرار گرفته است. بر این اساس می توان تصریح کرد که در عصر حاضر، ارتقای مداوم کیفیت علم، دانشگاه و آموزش و پرورش مستلزم توسعه درونزوی فرهنگ ارزشیابی است که به نوبه ی خود نیازمند روحیات و رفتارهای خود ارزیابی و خود تنظیمی و التزام درونی به کیفیت در میان ذی نفعان آموزش و پرورش است. هرچه دانشگاه و آموزش و پرورش بیشتر محل توجه و تقاضا واقع می شود؛ حساسیت نسبت به اعتبار، اطمینان از پاسخ گویی اجتماعی و تضمین کیفیت آن در حوزه های مختلف خصوصاً در حوزه آموزش و پژوهش نیز افزایش می یابد (۱).

در این راستا، استرین^۱ و زچرو^۲، خاطرنشان کرده اند که یکی از رسالت های مهم دانشگاه فرهنگیان این است که دانشجویان را به استانداردهای اخلاقی مرتبط حرفه شان و روش های مرتبط با آن مسلط نمایند. در واقع آموزش علم و اخلاق حرفه ای یک بخش مهم صلاحیت و رسالت دانشگاه ها می باشد (۲)؛ یعنی این که، دانشگاه ها بایستی در ترویج رفتارهای اخلاقی در پژوهش (در بین کنشگران دانشگاهی) پیشتاز و فعال باشد چرا که دانشجویان دانشگاه ها در فرآیندهای پردازش، تولید دانش و به کارگیری روش ها و رویه های تحقیق نه تنها به آموزش روش شناسی، بلکه به درک اخلاقی پژوهش به منظور ارزیابی اصول اخلاقی دانش تولید شده نیاز دارند (۲). در این راستا مفهوم اخلاق پژوهش شامل اصولی است که مراحل اصلی تحقیق (انتخاب موضوع، طرح و تبیین روش شناسی تحقیق، جمع آوری اطلاعات، تحلیل داده ها و انتشار یافته ها) را هدایت می کند (۳).

در محیط دانشگاه فرهنگیان، تحقق اهدافی چون دانش آفرینی دانشگاهی، تجاری سازی پژوهش های دانشگاهی، ارتباط با صنعت و گره گشایی از مسائل اقتصادی و نیازهای صنعتی در گرو کنش های علمی دانشگاهی معطوف به نیاز، کیفیت و اخلاق است. تعمیق و گسترش ارزش های حاکم بر رفتار عملی و حرفه ای در همه سطوح دانشگاهی می تواند موجب التزام اجتماعی استادان و دانشجویان و اعتماد بیشتر جامعه به دانشگاهیان و سلامتی ارتباط علمی و فعالیت های پژوهشی شود؛ در حالی که عدم پایبندی به اخلاق علمی به صداقت و صلابت پژوهش لطمه می زند. به همین خاطر مفهوم

سیف اله فضل الهی قمشی^{۲*}

دانشیار، گروه علوم تربیتی، واحد قم، دانشگاه آزاد اسلامی، قم، ایران (نویسنده مسئول).

سید محمد باقر جعفری^۳

دانشیار، گروه مدیریت صنعتی و فناوری، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

چکیده

آموزش و پرورش نیز به عنوان یکی از ساختارهای علمی فرهنگی و آموزشی علیرغم برخورداری از نیروی عظیم انسانی اعم از معلمان دلسوز و تحصیل کرده و دانش آموزان مستعد و خلاق تا حدودی با دشواری های پژوهش درگیر بوده، که راهبرد روشی برای پژوهش ندارد و این امر سبب شده تا نتواند جایگاه تحقیق و محقق و نقش آنها را در پیشرفت و توسعه و تعالی جامعه مشخص و نهادینه نماید و تنها موجبات دوری بخش عظیمی از فرهنگیان از پژوهش را به دنبال دارد بلکه انگیزه مطالعه را کاهش داده و زمینه را برای افسردگی و استهلاک شغلی همراه می سازد برای رفع مشکل آن ها و موسسات آموزش عالی و مراکز پژوهشی بلکه آموزش و پرورش نیز باید بر ضرورت اصلاح و تغییر ساختار و ساز و کارهای تحقیقاتی و فنون و شیوه مدیریت تحقیقات تعدیل کرده به دنبال افزایش بهره وری تحقیقات باشند از جمله اقدامات کارساز در این زمینه برنامه ریزی راهبردی وجود ساختارها، روش ها دستورالعمل ها، سازماندهی استفاده از تجهیزات فناوری و منابع انسانی و فرهنگ سازی اشاره کرد تا بدین وسیله مسائل و ضعف ها شناسایی و با راهکارهای مناسب مرتفع گردد و زمینه برای بویایی علمی و تحقیقاتی فرهنگیان مهیا شود تحقق این امر مهم مستلزم عزم مسئولان و متولیان آموزش و پرورش است تا بتواند در به روز کردن علم و دانش و فرهنگیان قدمی بر داشت در این راستا برای تحقق اهداف پژوهشی آموزش و پرورش بررسی میزان پایبندی پژوهشگران فرهنگی به اخلاق پژوهش، امری اجتنابناپذیر بوده است و آگاهی از آن به منظور ارتقای سطح کیفی و کمی پژوهش و افزایش کارایی پژوهش فرهنگیان بسیار ضرورت دارد. لذا در این مقاله میزان پایبندی به اخلاق پژوهش در بین پژوهشگران فرهنگی آموزش و پرورش اراک مورد واکاوی قرار می گیرد تا الگوی مناسب برای ارتقای پایبندی به اخلاق پژوهش در بین فرهنگیان ارائه شود.

2. Zucchero

1. Strain et al

علم و دانش و فرهنگیان قدمی بر داشت در این راستا برای تحقق اهداف پژوهشی آموزش و پرورش بررسی میزان پایبندی پژوهشگران فرهنگی به اخلاق پژوهش، امری اجتناب‌ناپذیر بوده است و آگاهی از آن به منظور ارتقای سطح کیفی و کمی پژوهش و افزایش کارایی پژوهش فرهنگیان بسیار ضرورت دارد.

در کشور ما ایران، در مورد میزان پایبندی به اخلاق پژوهش در بین فرهنگیان با روش ترکیبی تحقیقات جدی صورت نگرفته است. لذا در این تحقیق میزان پایبندی به اخلاق پژوهش در بین پژوهشگران فرهنگی آموزش و پرورش اراک مورد واکاوی قرار می‌گیرد تا الگوی مناسب برای ارتقای پایبندی به اخلاق پژوهش در بین فرهنگیان ارائه شود بنابراین سوال اصلی پژوهش حاضر عبارت است از: الگو مناسب ارتقاء پایبندی پژوهشگران فرهنگی به اخلاق پژوهش چگونه است؟

اهمیت و ضرورت تحقیق

آموزش و پرورش در عصر کنونی مهم‌ترین مراکز تولید علم، دانش و تربیت نیروی انسانی متخصص به شمار می‌روند. یکی از مهم‌ترین رسالت‌های آموزش و پرورش، تربیت نیروی انسانی و تولید دانش است. با تولید دانش در میادین علمی توسط کنشگران فرهنگی، نه تنها می‌توان به نیازهای اساسی جامعه پاسخ داد؛ بلکه مشکلات جامعه و صنعت را برطرف نموده و در چرخه انتقال فناوری، ایده را به ثروت سازمانی پایدار تبدیل نمود. از آنجا که اکثر بنگاه‌های اقتصادی، توانایی و ظرفیت تولید دانش علمی و فناورانه را در درون خود ندارند، دانش مورد نیاز خود را از نهادهای شایسته ملی و بین‌المللی مانند آموزش و پرورش کسب می‌کنند. آموزش و پرورش به دلیل برخورداری از سرمایه‌های انسانی خلاق، محل مناسبی جهت بروز نوآوری مبتنی بر دانش است. در این راستا، تحقیقات فرهنگیان به طور خاص در زمینه تحصیلات تکمیلی و اولویت‌های پژوهشی و رساله‌های آنان در رشته‌های مختلف و بالطبع جذب درآمدهای غیر دولتی پایدارتر اهمیت فوق‌العاده‌ای دارد.

بنابراین نهادهای پژوهشی پایبندی به اخلاق حرفه‌ای دغدغه پایدار تمامی سازمان‌ها و وزارتخانه هاست و آموزش و پرورش نیز مستثنی از این قاعده نیست. اخلاق پژوهش نیز شاخه‌ای از اخلاق حرفه‌ای است که به بررسی مسائل اخلاقی در حرفه پژوهش می‌پردازد ارتقای مداوم پایبندی به اخلاق پژوهش با مصادیقی چون احترام به حقوق آزمودنی‌ها، تعهد به صداقت، بی‌غرضی عاطفی، مسئولیت‌پذیری حرفه‌ای، مسئولیت‌پذیری اجتماعی، مشروعیت و التزام به دقت در بین کنشگران فرهنگی تضمین‌کننده‌ی صداقت، درست‌کاری، صلابت و شرافت فرهنگیان است. همچنین تبعیت از هنجارهای عملی در محیط‌های فرهنگی باعث افزایش مسئولیت‌پذیری حرفه‌ای - اجتماعی، قانون‌مداری و انضباط اخلاقی پژوهشگران در میادین مختلف می‌شود. این در حالی است که هرگونه بی‌توجهی به پایبندی به اخلاق پژوهش و عوامل زمینه‌ساز آن باعث فرسایش سرمایه اجتماعی فرهنگی (بی‌اعتمادی به یافته‌های علمی، بی‌اعتمادی به نهادهای علمی)، از بین رفتن قیج هنجاری علمی،

یاد شده، در سال‌های گذشته مورد توجه اندیشمندان و صاحب‌نظران قرار گرفته است؛ به طوری که مارتین هارمسی^۱ اخلاق پژوهش را به عنوان یکی از چهار موضوع مهم اجتماعی شناخته (۳) و مارتین سون، اندرسون و دوبرز^۲ (۲۰۰۵) با بررسی ۳۲۴۷ فقره از مقاله‌های پذیرفته شده توسط کمیته پژوهشی وجود حداقلی از مسائل غیر اخلاقی و غیر علمی را در آن یادآور شده‌اند (۴)

لذا فریب‌کاری در پژوهش در بسیاری از رشته‌ها و در اکثر کشورها به امر عادی تبدیل شده است.

آموزش و پرورش به عنوان بنیادی‌ترین ساز و کار جامعه برای ادامه حیات فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی، تنها جهت تحقق رسالت‌های خود از جمله انتقال فرهنگ پرورش اجتماعی (جامعه‌پذیری)، پرورش سیاسی، تربیت حرفه‌ای و تخصصی نوآوری و تغییر یگانگی اجتماعی، رشد شخصیت، دگرگون‌سازی نظام طبقاتی، تسهیل تحرک اجتماعی و رسیدن به مهم‌ترین هدف خود در رشد شناختی یعنی توانمندسازی دانش‌آموزان در درک پدیده‌ها و سیستم‌های موجود جهان و سلسله مراتب و ارتباط ارگانیک بین آنها نیازمند پژوهش مستمر و به روز است که می‌تواند با بهره‌گیری از پتانسیل عظیم انسانی در اختیار معلمان به عنوان برون‌دادهای نظام آموزش عالی علاوه بر نقش آفرینی در چرخه تولید و مدیریت دانش تحقیقات گسترده‌ای را به ویژه در زمینه‌های کاربردی و گره‌گشایی از دشواری‌های آموزش و پرورش و ارتقاء روش‌های آموزشی (یاددهی-یادگیری) و ایجاد روحیه کنجکاوی، پرسش‌گری، خلاقیت و جستجو و پژوهش در آینده سازان بر عهده داشته باشد و رویکردهای موجود در تعلیم و تربیت را به سمت محوریت تحقیق هدایت کند و از سوی دیگر موجبات پویایی بستر بویایی بیشتر آن را فراهم سازد.

آموزش و پرورش نیز به عنوان یکی از ساختارهای علمی فرهنگی و آموزشی علیرغم برخورداری از نیروی عظیم انسانی اعم از معلمان دلسوز و تحصیل‌کرده و دانش‌آموزان مستعد و خلاق تا حدودی با دشواری‌های پژوهش درگیر بوده، که راهبرد روشنی برای پژوهش ندارد و این امر سبب شده تا نتواند جایگاه تحقیق و محقق و نقش آنها را در پیشرفت و توسعه و تعالی جامعه مشخص و نهادینه نماید و تنها موجبات دوری بخش عظیمی از فرهنگیان از پژوهش را به دنبال دارد بلکه انگیزه مطالعه را کاهش داده و زمینه را برای افسردگی و استهلاک شغلی همراه می‌سازد برای رفع مشکل آن‌ها و موسسات آموزش عالی و مراکز پژوهشی بلکه آموزش و پرورش نیز باید بر ضرورت اصلاح و تغییر ساختار و ساز و کارهای تحقیقاتی و فنون و شیوه مدیریت تحقیقات تعدیل کرده به دنبال افزایش بهره‌وری تحقیقات باشند از جمله اقدامات کارساز در این زمینه برنامه ریزی راهبردی وجود ساختارها، روش‌ها دستورالعمل‌ها، سازماندهی استفاده از تجهیزات فناوری و منابع انسانی و فرهنگ‌سازی اشاره کرد تا بدین وسیله مسائل و ضعف‌ها شناسایی و با راهکارهای مناسب مرتفع گردد و زمینه برای پویایی علمی و تحقیقاتی فرهنگیان مهیا شود تحقق این امر مهم مستلزم عزم مسئولان و متولیان آموزش و پرورش است تا بتواند در به روز کردن

^۱. Martin Harnesli

^۲. Martinson and Anderson and Devires

د: اخلاق به عنوان یک رشته ی دانشگاهی، شاخه ای از فلسفه (فلسفه اخلاق) است که سعی دارد به پرسش های قدیمی در مورد وظیفه، شرافت، درستی، فضیلت عدالت حیات خوب و غیره پاسخ دهد. سوالات مورد پژوهش از سوی فلسفه ی اخلاق هنجاری هستند. زیرا با شیوه ی زندگی یا شیوه ی ساختار جامعه سرو کار دارد. چندین رشته در علوم اجتماعی و رفتاری نظیر روان شناسی، جامعه شناسی انسان شناسی و علوم سیاسی در برابر سوالات اخلاقی، رهیافتی توصیفی را در پیش می گیرند. زیرا تلاش دارند به توصیف و توضیح باورها، ایستارها و رفتارهای اخلاقی بپردازند. هرچند حقایق مرتبط با باورها، ایستارها و رفتارها تا حدی به مسائل هنجاری ارتباط پیدا می کنند ولی به خودی خود نمیتوانند پاسخگوی سوالات اخلاقی باشند زیرا مسائل اخلاقی نیازمند پاسخ های هنجاری هستند (۹). مطالعه ی اخلاق را می توان به حوزه های فرا اخلاق، اخلاق هنجاری (نظری) و اخلاق کاربردی تقسیم نمود.

۱. فرا اخلاق: فرا اخلاق، معنا و توجیه اصطلاحات، مفاهیم و اصول اخلاقی را مطالعه می کند (۹). به طور سنتی فرا اخلاق با تجزیه و تحلیل یا منطق مفاهیم اخلاقی مرتبط است. آن شامل تبیین معنا، کارکرد، ماهیت و توجیه دآوری های هنجاری است. ایده های مانند حق، تعهد و فضیلت و چطور ارزیابی هایی اخلاقی ایجاد می شود. هدف این حوضه از اخلاق رسیدن به درکی از معنای درست و اشتباه است. به جای اینکه اعمال خوب و بد را تعیین نماید. دغدغه ی اساسی در این رویکرد، ساخت نظریه ی نظام اخلاقی برای زندگی روزمره نیست بلکه بیشتر در این رویکرد تجزیه و تحلیل مفاهیم اخلاقی مورد تاکید است. به هر حال، برای انجام پژوهش های علوم اجتماعی، فهم اخلاق هنجاری مهم تر از فهم فرا اخلاق است (۱۰).

۲. اخلاق هنجاری: اخلاق هنجاری به مطالعه ی تئوری ها، مفاهیم و اصول کلی اخلاقیات می پردازد (۹). مفهوم یاد شده، هنجارهای اخلاقی را به افراد پیشنهاد می دهد که این هنجارها به افراد آن چیزی را که باید و نیاید در موقعیت های معین انجام بدهند نشان میدهند. آن چارچوب های را فراهم می کند که واقعا ما ممکن است در زمان از آن آگاه نباشیم. این چارچوب ها به افراد اجازه می دهد تا درباره خوبی یا بدی درست یا اشتباه بودن اعمال و تصمیمات مردم قضاوت نمایند. پرسش اساسی اخلاق هنجاری این است که چطور بایستی ما تصمیم بگیریم یا تعیین کنیم؟ چه چیزی به طور اخلاقی برای عامل معین صحیح است که انجام دهد یا اینکه افراد در یک موقعیت معین چه چیزی از نظر اخلاق بایستی انجام دهند (۱۰).

۳. اخلاق کاربردی: اخلاق کاربردی به بررسی این موضوع می پردازد که چطور تئوری اخلاق هنجاری برای مسائل خاص یا موقعیت ها یا شرایط خاص مورد استفاده قرار می گیرد (۱۰). در واقع اخلاق کاربردی مسائل اخلاقی مطرح شده در وضعیت ها و حوزه های رفتاری خاص نظیر پزشکی یا تجارت را مورد مطالعه قرار می دهد (۹). بر این اساس می توان گفت که اخلاق پژوهش شاخه ای از اخلاق کاربردی است که به مطالعه ی مشکلات و معضلات و مسائل اخلاقی مطرح در انجام تحقیقات می پردازد (۹).

کاهش کیفیت آموزش و پژوهش های فرهنگیان، افزایش بی مسئولیتی محققان، فساد علمی، کاهش همکاری علمی محققان با همدیگر، تنزل اعتبار علمی موسسات پژوهشی (در داخل و خارج) شده و تولید دانش و نهایتاً تجاری سازی پژوهش های فرهنگیان را با چالش های عدیده ای مواجه می سازد. بر این اساس لازم و ضروری است که پایبندی به اخلاق پژوهش و عوامل مرتبط با آن در بین پژوهشگران فرهنگی به منظور تبیین حداکثری مسئله مورد بررسی قرار گیرد.

مواد و روش ها

روش این مقاله، روش ترکیبی با رویکرد کیفی به کمی است.

مفهوم اخلاق پژوهش و تاریخچه ی آن

مفهوم اخلاق پژوهش

در سال های اخیر، سرعت روز افزودن توسعه، جهانی شدن و جامعه ی اطلاعاتی، مردم، جوامع و سازمان ها را تحت تاثیر قرار داده است. در نتیجه ی این تغییرات اجتماعی، اصول اخلاقی بیش از گذشته مورد توجه قرار گرفته است. اصطلاح اخلاق، مفهوم جدیدی نیست. به هر حال، در مطالعات اخیر بیشتر مورد توجه قرار گرفته و از جنبه های مختلف مورد بررسی قرار می گیرد (۵). مفهوم اخلاق به روش های مختلف تعریف شده است. سقراط، اخلاق را به عنوان خود شناسی تعریف کرده است. ارسطو اخلاق را به عنوان تحقق نفس و آگاهی از ماهیت خود تعریف کرده است. بر اساس دیدگاه استین، اخلاق شاخه ای از فلسفه که ارزش ها را با رفتار انسانی با توجه به خوبی و بدی انگیزه ها و درستی و نادرستی اعمال معین مرتبط می سازد. در دیدگاه سیسون، اخلاق به تعالی شخصیت اشاره دارد. طبق این تعریف، اخلاق به مجموعه ای از ارزش های اخلاقی که بر رفتار شخص تاثیر می گذارد تعریف می شود (۶).

در تعریف دیگر اخلاق استاندارد است که تعیین میکند چه چیزی درست و چه چیزی غلط است طبق دیدگاه مسینگ و پرینل، اخلاق چارچوب هایی برای رفتار های انسانی است که مرتبط با اصول اخلاقی بوده و تلاش در راستای تشخیص درست از غلط است. اخلاق تعریف شده است به جست و جوی ماهیت و اساس سیرت، سیرت نیز به بستر های قضاوت اخلاقی، استاندارد ها و قوانین رفتاری تعریف شده است. هر، از منظر دیگر اخلاق را به عنوان اصول اخلاقی یا ارزش هایی تعریف کرده که درست یا غلط بودن اعمال انگیزه ها و اهداف درست را نشان می دهد (۷). بر این اساس رایج ترین تعریف برای اخلاق معیار هایی برای درست رفتار کردن است تا بتوان به درستی بین یک رفتار قابل قبول و یک رفتار غیر قابل قبول فرق گذاشت (۸). اگرچه تعاریف بسیار متفاوتی از اخلاق وجود دارد ولی در راستای هدف اصلی پژوهش حاضر، بر چهار معنا از این اصطلاح متمرکز می شود:

الف: اخلاق به عنوان معیار رفتاری که میان درست و غلط، خوب و بد و غیره تمایز ایجاد می کند.

ب: اخلاق به عنوان رشته ای دانشگاهی که معیار های رفتاری را مورد مطالعه قرار می دهد.

ج: اخلاق به عنوان رهیافتی در زمینه ی تصمیم گیری و د: اخلاق به عنوان حالتی از منش و کردار (۹)

اخلاقی یک پژوهشگر را ترسیم می کند پژوهشگر هم به عنوان کسی که در محیط اجتماعی خاصی زندگی و کار می کند، دارای وظایف اخلاقی خاصی است و رفتارها با همکاران در محیط دانشکده یا پژوهشکده و با سایر پژوهشگران باید بر اساس موازین اخلاقی باشد (۱۵).

هرچند مباحث اخلاق حرفه ای علمی پیشینه ی طولانی دارد، اما به ویژه از دهه ی ۷۰ قرن بیستم میلادی بود که به دنبال جنگ ویتنام و پیامدهای رسوایی واترگیت موج تازه ای از توجه به ابعاد اخلاقی علم و فناوری به میان آمد، در سال ۱۹۷۸، دانشگاه بیل و انجمن ارزش های آموزش عالی مبتکر فعالیت هایی دانشگاه محور شدند که کانون توجه آن ترویج اخلاق پژوهی بود (۱۶). به یک معنا، مفهوم اخلاق پژوهش با پایان جنگ جهانی دوم، هنگامی که اعمال ناشایست نازی ها با آزمایش های غیر انسانی بر روی اسرای جنگی کشف شد مورد توجه قرار گرفت. در آن هنگام برای انجام پژوهش های بالینی دستورالعمل مشخصی در زمینه ی رعایت اخلاق نبود. بنابراین، در دهه ۱۹۶۰ سوء استفاده از آرمودنی های انسانی در تحقیقات پزشکی سبب شد تا اقداماتی در این زمینه صورت گیرد.

اولین تلاش برای تدوین اخلاق پژوهش بیانیه ی نورمبرگ بود، این بیانیه آزمایش های غیر انسانی نازی ها را روی زندانیان سیاسی و اسرای جنگی در خلال جنگ جهانی دوم محکوم می کرد. پس از بیانیه ی نورمبرگ، بیانیه ی هلسینگی در سال ۱۹۶۴ توسط مجمع جهانی پزشکی در فنلاند صادر شد که دومین تلاش بین المللی است و از آن به بعد حامی و پشتیبان اساسی قواعد اخلاق پژوهش بوده است. این قوانین در سال ۱۹۷۵ در توکیو مورد بازنگری قرار گرفت و به بیانیه ی هلسینگی دو معروف است و تا سال ۲۰۰۰ مرتباً مورد تجدیدنظر قرار گرفته است. نکته ی اساسی که این بیانیه به آن اشاره می کند، این است که علاقه به دانش و جامعه نباید نسبت به سلامت و خیر مشارکت کنندگان در پژوهش اولویت قرار گیرد. در این بیانیه، بیشتر نقش کمیته های اخلاقی در خصوص نظارت بر آزمایش ها و حوادث نامطلوب و مهار جنبه های مالی پژوهش مشهود است. این دو بیانیه آغازی برای تدوین رهنمود های اخلاقی فکر تاسیس کمیته های اخلاقی و توجه به اخلاق پژوهش در حوزه های مختلف دانش بشری بوده است.

اصول رفتار اخلاقی در پژوهش

شامو و رزنیک، اصول رفتار اخلاقی در پژوهش را شامل صداقت، احتیاط، رازداری، تساهل، بی طرفی، مسئولیت اجتماعی و آزادی، مدیریت، احترام به نمونه های تحقیق، رعایت قانون، احترام به مالکیت معنوی، احترام به همکاران می دانند. ۱. صداقت: داده ها، نتایج، شیوه ها و رویه ها، وضعیت انتشار، کمک های صورت گرفته در امر تحقیق و تضاد منافع احتمالی را صادقانه بیان کنید. از جعل، تحریف یا دستکاری داده ها، از جمله در طرح های پژوهشی، گزارشات همچنین کتب و مقالات خودداری نمایید.

۲. بی طرفی: در طرح اولیه، تحلیل داده ها، تفسیر داده ها، داور، تصمیمات شخصی، نگارش طرح پژوهشی، نظر کارشناسی و دیگر جنبه های تحقیق بی طرف باشید.

همچنین، اخلاق پژوهش شاخه ای از اخلاق حرفه ای است و به اصول اخلاقی که پژوهش را از آغاز تا پایان کار هدایت می کند می پردازد (۱۱). اخلاق پژوهش شامل رعایت هنجارها و ارزش هایی است که باید در فرآیند طراحی و اجرای پژوهش و بهره مندی از نتایج پژوهش رعایت شوند (۱۲). در تعریفی مشابه مفهوم یاد شده اصولی است که مراحل اصلی تحقیق (برای نمونه انتخاب موضوع طراحی و تبیین روش شناسی تحقیق جمع آوری اطلاعات، تحلیل داده ها و کد گذاری و انتشار یافته های تحقیق) را هدایت میکند. در هر مرحله تحقیق ممکن است با بن بست های اخلاقی متفاوت مواجه شود. بنابراین بایستی چارچوب مشخصی برای مواجهه با این شرایط و جلوگیری از انحرافات وجود داشته باشد. این چارچوب معمولاً به عنوان اخلاق پژوهش اشاره شده است. اخلاق پژوهش، دستورالعمل هایی برای مسئولیت پذیری محققان فراهم می نماید و به محققان و دانشمندان کمک میکند تا با استانداردهای حرفه ای قابل قبول، پژوهش های علمی انجام دهند (۳). برخی نیز اخلاق پژوهش را یک اصل عقلانی و قانونی می دانند که به موجب آن مولفان و پژوهشگران نسبت به رعایت حقوق مولف و خالق اثر متعهد و ملزم می شوند. به طور کلی اخلاق دذ پژوهش با ارزیابی میزان سواد و زیان حاصل از انجام یک پژوهش مشخص می شود که با بهره گیری از اصول آن زیان های احتمالی ناشی از پژوهش می تواند کاهش یابد یا از بین برود (۱۳).

به یک معنا مفهوم اخلاق پژوهش به مجموعه پیچیده ای از ارزش ها استانداردها و رویه های نهادی اشاره دارد که به انجام فعالیت های علمی منظم و سازمان یافته کمک می کند. در نهایت، اخلاق پژوهش، تدوین اخلاق علم در عمل است (۱۴).

تاریخچه ی اخلاق پژوهش

فلسفه ی اخلاق یا اخلاقی پژوهش دانشی است که از اصول و ارزش های اخلاقی بحث می کند ارزش هایی که ناظر به رفتارها و صفات ارادی مردمان و تمایز آن ها از حیث خوبی و بدی، شایستگی و ناشایستگی نیکویی و زشتی و بایستگی و نابایستگی هستند. اخلاق پژوهی به مبادی اخلاقی افعال می پردازد. رویکردی که ریشه ی آن به ارسطو و کتاب مشهور او- اخلاق نیکوماخون- بر می گردد و گوهر فعل اخلاقی را رفتار عقلانی متعهد به خیر جمعی می داند. اخلاقیات از ساختارها و مناسبات فرهنگ دین، نظام های هنجاری و حقوقی، نظام خانواده، یاد گیری اجتماعی، ایمان و تجارب و نگرش های مردمان تاثیر می پذیرد. همان گونه که می توان از اخلاق در سطح کلان نظام اجتماعی یا اخلاق در سطح فردی بحث کرد، اخلاق در سطح زیر نظام ها نیز موضوعیت دارد (۱۵).

اخلاق حرفه ای عبارت است از مجموعه قوانین اخلاقی که از ماهیت حرفه یا شغل می آید. می توان ویژگی های افراد دارای اخلاق حرفه ای را این چنین بیان کرد: فرد پاسخگو است و مسئولیت تصمیم ها و پیامدهای آن را میپذیرد سرمشق دیگران است، حساس و اخلاق مدار است، به درستکاری و خوشنامی در کارش اهمیت می دهد. برای ادای تمام مسئولیت های خویش کوشاست و مسئولیتی را که به عهده میگیرد با تمام توان و خلوص نیت انجام می دهد (۱۴) بدین ترتیب هر حرفه ای از جمله زندگی حرفه ای پژوهشگری محتاج اصولی است که خط مشی رفتارهای

۳. تساهل: به تبادل داده ها، نتایج، ایده ها، ابزارها، مواد و منابع پرداخته و پذیرای انتقادات و ایده های جدید باشید.

۴. رازداری: از اطلاعات محرمانه، نظیر مطالب یا میالغ ارائه شده برای نگارش کتاب، سوابق شخصی، اسرار تجاری یا نظامی و سوابقی که موجب شناسایی نمونه های انسانی تحقیق یا بیماران می شود؛ محافظت کنید.

۵. احتیاط: از خطاهای بی ملاحظه و غفلت پرهیز کنید؛ به دقت و با نگاهی نقادانه کار خود و کار دیگر پژوهشگران را مورد بررسی قرار دهید. سوابق خوب فعالیت های پژوهشی، نظیر گردآوری داده ها، طرح تحقیق، رضایت نامه ها، و مکاتبه با سازمان ها یا نشریات را نگه داری کنید. صلاحیت حرفه ای تخصص خود را با آموزش و فراگیری دائمی حفظ کرده و بهبود بخشید؛ گام هایی را نیز برای تقویت مهارت علمی بردارید.

۶. احترام به همکاران: به همکاران، دانشجویان و زیردستان خود احترام بگذارید. به آن ها ضرری نرسانده و رفتاری منصفانه داشته باشید. میان همکاران خود به خاطر جنسیت، نژاد، قومیت، مذهب یا ویژگی های دیگر که ربطی به صلاحیت علمی ندارند. تمایز قائل نشوید. فردی سودمند به حال آموزش، تعلیم و پیشرفت نسل آینده از دانشمندان باشید.

۷. احترام به مالکیت معنوی: به حقوق ثبت شده، حق نشر و دیگر شکل های مالکیت معنوی احترام بگذارید. بدون اجازه از داده ها، شیوه ها یا نتایج منتشر نشده؛ استفاده نکنید. در جایی که نیاز است، حتما به نام نویسنده اشاره کرده و از وی تقدیر نمایید. به دستبرد علمی متوسل نشوید.

۸. رعایت قانون: از قوانین مربوطه و سیاست های سازمانی آگاهی یافته و از آن ها تبعیت کنید.

۹. احترام به نمونه های تحقیق: وقتی از حیوانات در تحقیق استفاده می کنید، از آن ها مراقبت کرده و رفتاری خوب داشته باشید. دست به آزمایشات غیر ضروری یا ضعیف روی حیوانات نزنید. هنگام تحقیق روی نمونه های انسانی، آسیب ها و خطرات را به حداقل رسانده و مزایای آن ها را به حداکثر برسانید؛ به شان حریم خصوصی و حق انتخاب انسان ها احترام بگذارید؛ در مورد جمعیت های آسیب پذیر (همانند کودکان)، نهایت احتیاط را داشته باشید و مزایا و مسئولیت های تحقیق را منصفانه قسمت کنید.

۱۰. مدیریت: استفاده ی مناسبی از منابع انسانی، مالی و فنی داشته باشید. از مواد، ابزارها، نمونه ها و سایت های تحقیق به خوبی مراقبت کنید.

۱۱. مسئولیت اجتماعی: پیامدهای اجتماعی خوب را تقویت کرده و با استفاده از تحقیق، مشاوره، نظرکارشناسی، آموزش عمومی و حمایت مانع از ایجاد پیامدهای بد شوید.

۱۲. آزادی: نهادهای پژوهشی و دولت ها نباید مانع از آزادی فکر و تحقیق شوند (۹).

اخلاص در پژوهش
- امام علی (ع): افضل العلم ما اخلص فیه. (غرر الحکم، ص ۱۵۵)
برترین علم آن است که با اخلاص همراه باشد.
- امام علی (ع): اخلص الله عملک و علمک و حبک و بعضک و اخذک و ترکک و کلامک و صمتک علم.
(غرر الحکم، ح ۲۴۰)

علم و عملت، دوست داشتن و دشمن داشتن، گرفتن و نگرفتن و گفتن و سکوتت را برای خدا خالص کن.

پرهیز از اظهار نظر در نادرسته ها و امور خارج از تخصص
- قرآن کریم: ولا تقف مالمیس لک به علم اسراء ۳۶
از چیزی که به آن علم نداری، پیروی مکن.
- قرآن کریم: و قال بل کذبو بما لم یحیطو بعلمه و لما یاتهم تاویلہ یونس/ ۳۶
گفت: آری تکذیب کردند؛ چیزی را که به معارفش احاطه نداشتند و هنوز تحقق ظهور آیاتش برای آنان نیامده بود.

امانت داری در پژوهش
- قرآن کریم: والذین هم لاماناتهم وعهدهم راعون مومنون/ ۸
مومنان کسانی هستند که امانت ها و عهدهای خود را رعایت می کنند.
- اما صادق (ع): لاتنظروا الی طول رکوع الرجل و سجوده، فان ذلک شیء اعتاده، فلوترکه استوحش لذلک و لکن انظرو الی صدق حدیثهوا اداء امانته (کافی ج ۲ ص ۱۰۵ ح ۱۲).
به طول رکوع و سجده ی شخص نگاه نکنید، ممکن است او به این کار عادت کرده باشد و اگر از آن دست باز دارد، ناراحت می شود، بلکه بنگرید او راست گو است و یا ادای امانت می کند.
- امام علی (ع): لا ایمان لمن لا امانه له (غرر الحکم ح ۲۵۱)
کسی که امانتدار نیست، ایمان ندارد.

انصاف در نظردآوری علمی و نقد
- امام علی (ع) در تفسیر آیه ی (إن الله یامر بالعدل و الاحسان): العدل الانصاف، و الاحسان الفضل.
در این فرموده ی خدا که همانا خداوند به عدل و احساس دستور می دهد، عدل انصاف است و احسان نیکی کردن.
- امام علی (ع): الانصاف شیمه الاشراف (غرر الحکم ح ۵۷۰)
عدل، خصلت اشراف است.
امام محمد باقر (ع): ألا انه من ینصف الناس من نفسه لم یزده الله الا عزا (کافی ج ۲ ص ۱۴۴ ح ۴).
آگاه باشید که هر کس از خود به مردم انصاف دهد، خدا جز بر عزتش نمی افزاید.

اولویت شناسی و رصد نیازها
- امام علی (ع): (العمرأ قصر من أ تعلم کل ما یحسن بک علم، فتعلم تالاهم فالاهم). (شرح نهج البلاغه ابن ابی احدید ج ۲، ص ۲۶۲ ح ۶۰)

- امام علی (ع): التواضع يرفع، التكبر يضيع (غررالحکم ح ۳۱۰ و ۳۱۱)
- تواضع برافرازد و تکبر خوار سازد.

تقدم تحصیل بر پژوهش
- قرآن کریم: الذی علم بالقلم - علم الانسان مالم يعلم. علق / ۴-۵
او خدایی است که بوسیله ی قلم آموزش داد، به آدمی آنچه را نمی دانست؛ بیاموخت.
امام علی (ع): من لم يتعلم لم يعلم (غررالحکم ح ۸۱۸۴).
هرکه تعلیم نگیرد، عالم نگردد.

توجه به ارزش دینی پژوهش
- قرآن کریم: و يتفكرون في خلق السماوات و الأرض. آل عمران/ ۱۹۱
در آفرینش آسمان ها وزمین می اندیشند.
- قرآن کریم: كذلك فصل الايات لقوم يتفكرون. یونس / ۲۴
همچنین تفضیل می دهیم؛ آیات را برای گروهی که می اندیشند.
- امام علی (ع): لا عمل كالتحقيق (غررالحکم ح ۲۹۴۰).
هیچ کاری مثل پژوهش نیست.

توجه به محدود بودن علم انسان
- قرآن کریم: و ما اوتيتم من العلم الا قليلا. اسراء / ۸۵
- لا تعادلو ما تجهلون فان أكثر العلم فيما لا تعرفون (غررالحکم ح).
با چیزی که به آن آگاهی ندارید، دشمنی نکنید؛ چون بیشترین دانش در آن چیزهایی است که نمی دانید.

توجه به گفته نه گوینده
- قرآن کریم: (فبشرعباد). الذین یستمعون القول فیتبعون أحسنه أولئک الذین هداهم الله و أولئک هم أولوالباب الزمر/ ۱۸
آن کسانی را که به سخن گوش می دهند و از بهترین آن پیروی می کنند، بشارت بده، ایشان اند کسانی که خدا هدایتشان کرده و اینان خردمنداند.

- امام علی (ع): لاتنظروا لی من قال، و انظروا لی ما قال (غررالحکم ح ۱۰۱۸۹).
به کسی که سخنی می گوید نگاه نکنید، بلکه به آنچه که بیان می دارد، توجه کنید.

حرمت کتمان علم
رسول خدا(ص): من کتم علما ما ینفع الله به فی أمرالناس، أمرالدین، أجمه الله یوم القیامه بلجام من النار. (سنن ابن ماجه، ج ۱)
هرکس علمی را که خداوند با آن نفعی را در امرمردم می رساند، پنهان نماید، خداوند او را در قیامت لگامی از آتش زند.
رسول خدا(ص): العلم لا یجل معه (فردوس الخبار ج ۳).
حلال نیست؛ بازداشتن از علم.

دقت در پژوهش و فهم اندیشه های دیگران
امام علی (ع): اعقلوا الخبر إذا سمعتموه عقل راعیه، لا عقل روایه، فان رواه العلم کثیر و رعاة قلیل (خصائص الأئمه ص ۹۵)

عمر کوتاه تر از آن است که هرآنچه را خوب است، بیاموزی.
نخست مهم را بیاموز و سپس مهم را.

به روز رسانی اطلاعات علمی و داشتن روحیه ی تحقیق
- امام علی (ع): من عرفالحکم لم یصبر علی الازدیاد منها (کنزالفوائد ج ۱ ص ۳۱۹)
هرکس عارف به حکمت باشد، نمی تواند از افزایش آن خودداری نماید.
- امام صادق(ع): أربعه لا یسعین من أربعهج الی أن قال- و العالم من العلم. (الخصال ص ۲۲۱ ح ۴۷)
چهار چیز از چهار چیز سیر نمی شود... و عالم از علم.

بکارگیری همه ی توان فکری
- امام علی (ع): من أكثرمدارسه العلم لم ینس ماعلم و استفاد مالم یعلم (غررالحکم ح ۷۴۲۲).
کسی که زیاد درس بخواند و مباحثه کند، آنچه را می داند؛ فراموش نمی کند و آنچه را نمی داند؛ یاد می گیرد.
امام علی (ع): من کثرت فکرت حست عاقبته (غررالحکم ح ۸۰۳۷)
کسی زیاد فکرمی کند، عاقبتش نیکو است.

پابندی به تعهدات
- قرآن کریم: یا ایها الذین امنوا أوفوا بالعقود. المائده / ۱
ای کسانی که ایمان آوردید. به عهد و پیمانتان وفا کنید.
- قرآن کریم: وأوفوا بالعهد إن العهد کان مستولا. اسراء / ۳۴
- به عهد خویش پایبند باشید که بازخواست خواهید شد.

پرهیز از بخل ورزی در انتشار پژوهش
امام علی (ع): بذل العلم زکاه العلم (غررالحکم ح ۴۴۳۶)
زکات علم یاد دادن آن به دیگران است.
امام علی (ع): جمال العلم نشره و ثمره العمل به، و صیانتھو وضعه فی اهل (غررالحکم ح ۴۷۵۴).
زیبای علم نشر آن است و ثمره اش عمل به آن است و صیانت از علم، قرار دادن آن نزد اهل آن است.

پرهیز از تفسیر به رأی
قرآن کریم: یحر فون الکلم عن مواضعه و نسوا حظا مما ذکر وابه...
مائده / ۱۳
کلمات را از معنی خود منحرف می سازند و از آن پند که به ایشان داده شده بود؛ بهره ی خویش را فراموش کرده اند.

پرهیز از خودپسندی و غرور علمی
- امامعلی (ع): ان لكل شیء دلیلاً و دلیل العقل التفکر و دلیل التفکر الصمت و لكل شیء مطیو و مطیه العقل
التواضع (کافی ج ۱ ص ۱۶).
برای هر چیز رهبری است و رهبر عقل، اندیشیدن و رهبرانیشیدن خاموشی است و برای هر چیزی مرکبی است و مرکب عقل تواضع است.

وقتی خبری را می شنوید، در آن تدبر کنید و تنها به نقل از آن اکتفا نکنید؛ چراکه راویان علم زیادند و دقت کنندگان در آن کم.

رعایت حقوق دیگران و پرهیز از سرقت علمی

- پیامبر اکرم(ص): لا یحل مال امری مسلم إلا بطیب نفسه (التفسیر الکبیر، ج ۱۰). مال مسلمانان جز به رضایت او حلال نیست.
- رسول خدا(ص): لا یأخذن أحدکم متاع أخیه جادوا ولا لعبا، من أخذ عینا فلیردها (عوالی اللالیف ج ۱) هیچ کس نباید کالای برادرش را به جدی یا شوخی بستاند و هر کس چنین کرد، باید آن را بازگرداند.

رعایت کرامت انسانی در پژوهش

- قرآن کریم: فاقم وجهک للذین حنیفا فطره الله الذی فطرناس علیها لا تبدیل لخلق ذالک الذین القیم و لکن اکثر الناس لا یعلمون. روم/ ۳۰
روی خود را با گرایش تمام به حق، به سوی این دین کن، با همان سرشتی که خدا مردم را بر آن سرشته است.
آفرینش خدا تغییر ناپذیر است. این است همان دین پایدار ولی بیشتر مردم نمی دانند.
- قرآن کریم: و اذ قال ربک الملائکه انی جاعل فی الارض خلیفه. بقره/ ۳۰
و چون پروردگار تو به فرشتگان گفت: من در زمین جانشینی خواهم گماشت.

سعه ی صدر

قرآن کریم: قال رب اشرح لی صدری. طه/ ۲۵؛ گفت: ای پروردگار من، سینه ی مرا برای من گشاده گردان.
- امام صادق(ع): لا تکن ضجرا و لا غلقا و ذل نفسک باحتمال من خافک (الکافی ج ۸)
ناشکیبا و بدخلق مباش و خود را برای تحمل کسی که با تو ناهمسوست رام گردان.

شجاعت علمی و جسارت در اعلام نظر

- امام علی(ع): الشجاعه نصره حاضره و فضیله ظاهره (غرر الحکم ج ۱۷۰۰)
شجاعت یآوری آماده و برتری آشکار است.
۲۲. صداقت در پژوهش
- امام علی(ع): لسان علم الصدق (غرر الحکم ج ۷۶۱۲).
- زبان علم، راستگویی است.
- امام علی(ع): نکد العلم الکذب (غرر الحکم ج ۴۳۸۲).
نقض علم، دروغ گویی است.

عرضه ی علم و پژوهش به اهل آن

- رسول خدا(ص): أفة اعلم النسیان و إضاعته أن تحدث بهغیرأهله (سنن اذامی ج ۱)
- رسول خدا(ص): واضع العلم عند غیرأهله کمقلد الخنازیر الجوهرو اللولو والذهب (سنن ابن ماجه ج ۱)

- آنکه علم را به نااهل سپارد، چنان است که گوهر و مروارید و طلا به خوکان آویزد.

قانون مداری در پژوهش

- قرآن کریم: و ان هذا صراطی مستقیما فاتبعو و لا تتبعو ففرق بکم عن سبیله ذلکم و صاکم به لعلمکم تقون. انعام/ ۱۵۳
مسلمانان این راه راست من است، پس از آن پیروی کنید و از راه های دیگر پیروی نکنید که شمارا از راه او پراکنده می کند، خدا اینگونه به شما سفارش کرده تا پرهیزگار شوید.

- قرآن کریم: و من یتعد حدود الله فأولئک هم الظالمون. بقره/ ۲۹۹
کسانی که از حدود خدا تجاوز کنند، آنان بی تردید ستمکارند.

در تحلیل دیگر، رین بو اصول مشترک اخلاق را در چهار حوزه به شرح زیر طبقه بندی کرده اند:

الف: سودمندی (ب): حداقل آسیب (ج) احترام به استقلال (د) عدالت (۱۸)

الف- سودمندی: ارزش سودمندی به این معنی است که عمل اخلاقی هدف اش به حداکثر رساندن نشاط و تامین منافع همه ی آزمودنی ها باشد. سودمندی نیروی اساسی است که همه را به انجام کار درست تحریک می کند. بنابراین، نیت و اعمال سودمند ابعاد اساسی اخلاق می باشد (۱۸)

ب) حداقل آسیب: اصل حداقل آسیب در موقعیت هایی بکار می رود که افراد مجبور هستند با موارد خاص که تصمیم گیری در آن مطلوب نیست؛ کنار بیایند. برای نمونه، موقعیت هایی که افراد باید آسیب ها را به حداقل برسانند و تاثیر(منفی) کمتری بر مردم بگذارند. اساسا، افراد مسئول هستند که به موجودات زنده آسیب نرسانند.

ج: احترام به استقلال: استقلال به حق خود مختاری تعریف شده است، بر اساس دیدگاه مکوری استقلال به این معنی "قدرت تعیین سرنوشت و آزادی از تسلط و محدودیت بیگانگان" می باشد. استقلال همچنین والاترین سطح قضاوت اخلاقی است. احترام به استقلال به ظرفیت و حق تعیین سرنوشت اشاره دارد. هر فرد ماهیت مستقل داشته باشد. هر کس آزادی انتخاب داشته باشد تا بتواند بدون دخالت نیروهای خارجی کارهای خود را انجام دهد.

د: عدالت: به کیفیت اخلاقاعادل یا صالح بودن تعریف شده است. بر اساس ارزش خودمختاری، هر کس حق تصمیم گیری دارد. اصل عدالت به این معنی است که یک عمل اخلاقی با منافع و تمایلات مختلف، باید به طورمنصفانه همه ی ذینفعان را تحت تاثیر قرار دهد. رفتار هر کس بایستی با معیارعدالت مورد قضاوت قرار گیرد. بنابراین، عدالت خواستار برابری دقیق می باشد(در این راستا، گورایا و همکاران، نیز موضوعات کلیدی اخلاق پژوهش را شامل رضایت آگاهانه، حریم خصوصی، تعامل خوب (و قابل اعتماد)، رازداری و احترام و مسئولیت پذیری می دانند.

از یکپوئل امانوئل و همکاران در مقاله ی تاثیرگذار در مجله ی انجمن پزشکی امریکا در سال ۲۰۰۰، هفت اصل اخلاقی برای تحقیق روی نمونه های انسانی را مطرح کردند. اصول آن ها از گزارش بلمونت و نیز دیگر قوانین اخلاقی نظیر قانون نورمبرگ اخذ شده است. رابرت لوین و رابرت ویچ نیز اصول تحقیق روی

۳. اصول اخلاقی مرتبط با پژوهشگر (شامل رفتارهای شایسته شامل مسئولیت حرفه ای، امانت داری، شهادت، پرداختن به مسائل ضروری جامعه، حقیقت جویی، نقد پذیری، نشاط، پاسخگویی و رفتارهای ناشایست مانند جعل، تقلب، تحریف، سرقت علمی و ادبی، غرض ورزی و اتهام به دیگران)

الف) اصول اخلاقی مشارکت کنندگان در پژوهش استفاده از انسان ها به عنوان آزمودنی های پژوهش در بین پژوهشگران (به ویژه در حوزه ی علوم انسانی) متداول است. چندین اصل بر چنین پژوهشی حاکم است.

۱. رضایت آگاهانه: پژوهشگر در اکثر شرایط نیاز دارد تا مشارکت کنندگان پژوهش را با اطلاعاتی راجع به هدف، روش ها، خطرات، مشکلات و پیامدهای ممکن پژوهش آگاه و آماده کند و در شرایطی که پژوهش خطر بسیار دارد، باید فرصت سربازدن از مشارکت در پژوهش به افراد داده می شود.

۲. حریم خصوصی: هر شخص اطلاعاتی مربوط به خود در نزد خویش دارد که مایل نیست دیگران از آن مطلع شوند. در یک تعریف از حریم خصوصی آمده است: چیزی خصوصی نامیده می شود که افراد بتواند دسترسی به آن را در مهار خود داشته باشند و حمایت از حریم خصوصی یعنی حمایت از فرد در مقابل دسترسی دیگران به چیزهای خصوصی اش بدون خواست وی. انتظار می رود احترام به حریم خصوصی باید افراد را در برابر مداخله و مشاهده ی ناخواسته ی اطلاعات شخصی و محرمانه حمایت کند. این اصل در پرسش هایی که به درآمد، تعصبات نژادی، سلامت، بیماری و ... می پردازد، مصداق دارد.

۳. ناشناسی: پژوهشگر و افرادی که نتایج پژوهش را مطالعه می کنند، راهی برای شناسایی مشارکت کنندگان در پژوهش هایی که حاوی اطلاعات خاص است، وجود نداشته باشد.

۴. محرمانگی: محرمانگی به این معناست که پژوهشگر هویت پاسخ دهندگان را می داند؛ اما قول می دهد که هرگز آن را فاش نکند. پژوهشگر و همکاران پژوهش که به هویت مشارکت کنندگان دسترسی دارند، باید برای پایبندی اخلاقی مربوط، توجیه شوند و آموزش ببینند و در اولین فرصت نام ها و نشانی ها از روی پرسش نامه پاک یا برداشته شود و جای آن ها را شماره یا نام مستعار بگیرد.

۵. آسیب نرساندن: صدمه ای به مشارکت کنندگان حتی اگر به صورت داوطلب شرکت کند، وارد نشود.

یافته ها

ب) اصول اخلاقی مرتبط با انتشار نتایج پژوهش

۱. صداقت: بر حسب اخلاق پژوهش محقق باید در نشر و اشاعه ی نتایج پژوهش صادق باشد. پژوهشگران مسئولیت ویژه ای برای ارزیابی دقیق نتایج پژوهش خود و عرضه ی آن به جامعه دارند.

۲. عمومیت: پژوهشگر باید نتایج پژوهشی خود را در اختیار جامعه قرار دهد تا دستاوردها و نتایج علمی او در دنیای علم، اثبات یا ابطال شود و به پیشرفت دانش کمک نماید. هر چند پژوهشگران به طور معمول، نتایج پژوهش های خود را به چاپ می رسانند؛ اما تا زمانی

نمونه های انسانی حمایت کرده اند. درزیربه هشت اصل اخلاقی برگرفته از کار امانوئل، لوین و ویچ اشاره می گردد.

۱- اعتبار علمی: پروتکل های تحقیق باید از طراحی عملی خوبی برخوردار باشند. نتایج آزمایشات باید تکرار پذیر و به لحاظ آماری مهم باشند. پژوهشگران باید به دنبال حذف جهت گیری ها بوده و تضاد منافع را بیان کرده یا از آن پرهیز کنند. پرسنل تحقیق باید از صلاحیت علمی و پزشکی برخوردار باشند. موسسات پژوهشی نیز باید از منابع، رویه ها و معیارهای حفاظتی مناسبی برخوردار باشند.

۲- ارزش اجتماعی: پژوهشگران باید آزمایشاتی را انجام دهند که ارزش علمی، پزشکی و اجتماعی داشته باشند؛ درعین حال نباید از انسان ها در آزمایشات بی اهمیت و بی فایده استفاده کنند.

۳- رضایت آگاهانه: نمونه ها باید از مشارکت در تحقیق کاملاً آگاه باشند. وقتی نمونه ها فاقد توانایی برای اتخاذ چنین تصمیماتی هستند، پژوهشگران باید رضایت آگاهانه را از قیم های قانونی آنان کسب کنند. نمونه ها باید اجازه ی بیرون آمدن از مطالعه در هر زمانی و به هردلیل را داشته باشند.

۴- احترام به اشخاص: پژوهشگران باید به حریم خصوصی، شان و حقوق نمونه های پژوهش احترام بگذارند.

۵- سودرسانی: پژوهشگران باید از راهبردها و تکنیک های گوناگون برای به حداقل رساندن آسیب به نمونه های تحقیق و به حداکثر رساندن مزایا برای نمونه ها ی جامعه استفاده کنند. همچنین، مزایای تحقیق باید به مضرات آن بچربد. پژوهشگران نباید دست به آزمایشاتی بزنند که احتمال مرگ نمونه در آن می رود. از سوی دیگر، نباید به بهانه ی نفع جامعه به نمونه ها آسیب وارد سازند. پژوهشگران باید برای محافظت از نمونه ها در مقابل آسیب بر داده ها نظارت داشته باشند.

۶- گزینش برابر نمونه ها: توزیع مزایا و آسیب ها در تحقیق باید منصفانه و برابر باشد. بدون توجیه اخلاقی، حقوقی یا علمی صحیح نباید نمونه هارا از مشارکت در تحقیق کنار گذاشت.

۷- حفاظت از نمونه های آسیب پذیر: پژوهشگران باید از اقدامات حفاظتی مناسب برای نمونه ها در مقابل آسیب یا سوء استفاده بهره گیرند.

۸- بررسی مستقل: کمیته های مستقل باید جنبه های علمی و اخلاقی تحقیق را مورد بررسی قرار دهد.

نویسندگان و پژوهشگران ایرانی بیشتر به پیروی از نظریه پردازان غربی، مسائل اخلاقی و هنجاری پژوهش را مورد توجه قرار داده اند. برای نمونه، فراملکی راهبردی ترین اصول اخلاقی را در شامل هشت مورد (حرفه ای بودن در پژوهش، امانت داری، رازداری، قضاوت مستدل، رهیافت نقادانه، نقد پذیری، کثرت گرایی روش شناختی و رعایت حریم شخصی افراد می داند. در حوزه ی اخلاق در علوم اجتماعی، خالقی، اصول اخلاقی را سه دسته معرفی نموده است:

۱. اصول اخلاقی مرتبط با انتشار نتایج پژوهش (صداقت و همگانی بودن)

۲. اصول اخلاقی مرتبط با مشارکت کنندگان (شامل رضایت آگاهانه، حریم خصوصی، ناشناسی، محرمانگی و آسیب نرساندن).

روش های کمی مورد بررسی قرار گرفته است. سازه ی پایبندی به اخلاق پژوهش هم در عرصه ی تئوری ها و هم در عرصه ی روش شناسی به صورت تک بعدی و تقلیل گرایانه بررسی شده است. این در حالی است که بدون توجه همزمان به بسترها و لوازم ساختاری و عاملی پیوندی پایبندی به اخلاق پژوهش (اتخاذ رویکرد تلفیقی) نمی توان شاهد اقتدای حداکثری فرهنگیان به اخلاق پژوهش شد. چرا که رویکردهای کلان و روش های کمی به خاطر تاکید صرف بر ساختار و روش کمی، از مزایای عوامل خرد و روش های کیفی غافلند و برعکس رویکردهای خرد و روش های کیفی از مزایای تئوری های سطح کلان و روش های کمی محروم اند.

References

1. Alidadi, Ahmed. (2017). Ethical standards of writing and publishing research from the perspective of Islam. The first national conference on the pathology of theses and treatises in the field of humanities-Islamic sciences.
2. Rissanen, Minka, Lofstrom, Erika(2014), Students' research ethics competencies and the university as a learning environment, *International Journal for Educational Integrity*, Vol. 10, No. 2, pp. 17-30.
3. Sheikhalizadeh Heris, Mahboub, Piralaye, Elaheh, Motalebi Fard, Alireza(2013), A study of status of the research ethics compliance among physical education Azad University in reigns 2&13, *European Journal of Experimental Biology*, 3(1), 568-571.
4. Comfort, Hamid. (1390). "Effective factors on the amount of educational and research activities of professors of Golestan University of Medical Sciences" (scientific letter). *Iranian Journal of Education in Medical Sciences*, Center for Studies and Development of Medical Sciences Education, University of Medical Sciences and Health Services, 11th year, number 3, (series 32), 295-294.
5. Arasteh, Mohammad Reza grandson of Ibrahim Abdur Rahim and Ali Reza Matalabi Fard. (1389). "Investigation of the educational ethics of the members of the scientific board of the state universities of Tehran". *Culture Strategy*, Secretariat of

که این نتایج به چاپ برسد و در معرض ارائه به عموم قرار گیرد، زمان طولانی صرف خواهد شد. چنان که در اغلب موارد بین تولید اثر علمی تا چاپ آن در نشریات ماه ها و حتی سال ها فاصله بوده است. تمامی پژوهشگران در پذیرش قراردادهایشان باید اطمینان حاصل کنند که نتایج پژوهش ها انتشار می یابد و به بهره بردای می رسد.

ج اخلاق پژوهشگر

۱. مسئولیت حرفه ای: لازم است پژوهشگر شرایط لازم و کافی را برای انجام پژوهش داشته باشد. پژوهش غیر حرفه ای، نه تنها به تولید علم و توسعه ی آن یاری نمی رساند؛ بلکه سبب گمراهی محقق و جامعه می شود.
۲. امانت داری: پژوهشگر موظف است؛ منبع هر مطلبی که از دیگران نقل می کند؛ حتی از نقل به معنا باشد؛ دقیقاً ذکر کند.
۳. شهامت: پژوهشگر ممکن است قبل از اجرای پژوهش نگران مشکلات و موانعی باشد که بر سر راه پژوهش قرار دارند و لازم است که با عزمی راسخ در انجام پژوهش، شهامت به خرج دهد و شروع به کار کند و از بزرگ نمایی مشکلات و موانع بپرهیزد.
۴. پرداختن به مسائل ضروری جامعه: پژوهشگر لازم است از فراگیری دانش مضر و غیرسودمند به حال جامعه بپرهیزد و با انتخاب موضوعات مناسب به تولید دانش مفید پردازد.
۵. حقیقت گویی: پژوهشگر لازم است؛ تمام تلاش خویش را در جهت کشف حقیقت به کارگیرد و هرگز ترسی از مشکلاتی که ممکن است دیگران برای او بوجود آورند، نداشته باشد.
۶. نقد پذیری: پژوهشگر باید نقدها را در جهت بهبود عملکرد خود بکارگیرد.
۷. درک قوانین و سیاست ها: پژوهشگر لازم است از مقررات و سیاست های حرفه ای، سازمانی، دولتی و راهبردهای ملی در طرح، اجرا و گزارش دهی پژوهش مطلع باشد.
۸. پاسخگویی: پژوهشگران لازم است آگاه باشند که در مقابل کارفرمایان، حامیان مالی و دیگر نهادهای خصوصی و عمومی و بخصوص در قبال جامعه پاسخگو هستند. بویژه پژوهشگرانی که با منابع مالی عمومی حمایت می شوند، در خصوص نتیجه بخش (کارآمد) بودن استفاده از پول مالیات دهندگان مسئول اند.
۹. رفتارهای ناشایست: مواردی چون تشخیص جعل، تحریف، سرقت علمی و ادبی، غرض ورزی و اتهام زدن به دیگران، اعمالی هستند که پژوهش باید به طور جدی از آن ها بدور باشد.
۱۰. نشاط: پژوهشگر لازم است در تمامی مراحل انجام پژوهش، شادابی، ذوق و شوق علمی خویش را حفظ کرده، خستگی به خودراه ندهد. از عواملی که باعث بی انگیزگی در انجام پژوهش می شوند؛ می توان به بی علاقهگی به موضوع تحقیق یا ابهام و عدم درک صحیح در موضوع تحقیق اشاره کرد.

نتیجه گیری

در مجموع، با واکاوی ادبیات، روش شناسی و نتایج پژوهش های داخلی و خارجی انجام شد در اکثر پژوهش های انجام شده پایبندی به اخلاق پژوهش و عوامل مرتبط با آن با رویکردهای کلان و با

Sciences and Health Services, 4th year, special letter (ethics in medical researches). 82-71.

13. Adine Kahramani, Ali; Hashempour, Leila and Hashem Attapour. (1390). "Study of the status of knowledge management infrastructures in Tabriz University from the perspective of faculty members". Quarterly Journal of Academic Librarianship and Information Research, Central Library of Tehran University Documentation and Resource Center, Number: 57. 63.

14. Afshar, Leila and Ali Nemati. (1388 and 1389). "Privacy in human-oriented research based on Islamic teachings". Culture Strategy, Secretariat of the Supreme Council of Cultural Revolution, No. 8 and 9, 59-74.

15. Iman, Mohammad Taghi and Ghafari Nasab, Esfandiar. (1390). Ethical standards in humanities research, "Ethics in Science and Technology Journal". (consecutive 16), number 2.

16. Eslami, Seyyed Hassan (1388 and 1389). "The issue of reference to contemporaries in research ethics". Culture Strategy, Secretariat of the Supreme Council of Cultural Revolution, No. 8 and 9.

17. Ahmad Roshan, Ahmad. (1388). "Reflection on the concept, foundations and types of commitment", Law and Policy Research, No. 26, 7-42.

18. Shukri, Fatima. (2015). Investigation of research ethics in higher education, the fifth national conference on sustainable development in educational sciences and psychology, social and cultural studies.

the Supreme Council of Cultural Revolution, third year, number: 9, 205-220.

6. Abuyi Ardakan, Mohammad and Mirzaei, Seyyed Ayatollah. (1389). "Judges and refereeing ethics in Iranian scientific journals". The Quarterly Journal of Ethics in Science and Technology, Iranian Society of Ethics in Science and Technology, No. 13:36.

7. Blacksmith, Angel. (1386). "Background and Foundations of Ethics in Iran and the World", Ethics in Science and Technology, Iranian Society of Ethics in Science and Technology, second year, number 3-4. 11-22.

8. Arkhi, Hamida. (1383). "The impact of intellectual and moral property rights on social capital among the professors who own the work of Al-Zahra University (S)" master's thesis in the field of sociology, Faculty of Social Sciences and Economics, Al-Zahra University (S.)

9. Ardeshir Larijani, Mohammad Bagher and Farzaneh Zahedi. (1385). "A comment on ethics committees in research in the world and Iran". Iranian Journal of Diabetes and Lipid, Endocrine and Metabolism Research School, Tehran University of Medical Sciences and Health Services, 5th year, number 281:4-297.

10. Stones, Rob. (1379). "Great sociological thinkers". Translated by Mehrdad Mirdamadi, Tehran, publishing center.

11. Abdulahi, Hossein and Taheri, Morteza and Ghiathi, Saeed and Nemati, Mohammad Ali. (2017). The model for promoting research ethics; Conditions, platforms, strategies and consequences, Islamic Management Quarterly, Volume: 26, Number: 4.

12. Ardeshir Larijani, Mohammad Bagher; Zahedi, Farzaneh and Fariba Asghari (1383). "Ethics in genetic research". Iranian Journal of Diabetes and Lipid, Research School of Endocrine and Metabolic Sciences, Tehran University of Medical